

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

komen. En dat terwijl hij voor het eerst een meisje uitgenodigd had. Zou Frans Schalkwijk dat echt gedaan hebben? Of is het de macht van de verbeelding?

Zo kwam er een eind aan een dag waarop Arthur Japin in een koets in Londen stapte, Catherine Pannetier het muziekdoosje van haar grootmoeder liet horen, Christelle van der Meer over haar geheime tuin vertelde, Jos de Kroon het belang van een touwtje en een klosje uitlegde, Nelleke Nicolai over glas in een zak van een leerling sprak en waarop Frans Schalkwijk vertelde dat hij echt een keer zijn stamptotstamper uitgeleend had. De muzikale narren Youp van Zorge en Jos Bus maakten er een liedje op, terwijl schilderijen aan de muur verlokten tot kopen.

De dag van *De verbeelding aan de macht* was er. De sprekers spraken. De kunst hing en de muziek klonk. Er werd gelachen en geluisterd en het leek alsof de verbeelding vanzelf zo aan de macht was gekomen. Maar dat was niet waar. De dag werd verzorgd door de Commissie Wetenschap van de NVVP, bestaande uit Linda Dil, Marielle Hendriksen, Dieke Kampen en Marlies van der Valk. Zij waren het die bedachten dat de Verbeelding zo aan de Macht moest komen.

Depressie: verlies van een (innerlijke) connectie

Verslag van

Depressie [Utrecht, 19 november 2011]

MARJANNE DAGGERS

Het bijwonen van het PSU-symposium over depressie was de opoffering van een vrije zaterdag helemaal waard. Mijn groepsgenoten van de psychotherapieopleiding en ik deden veel inspiratie op, we werden elk op onze beurt persoonlijk geraakt door de lezingen, of dachten aan onze cliënten.

Annemarie de Wit, voorzitter van het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap, benadrukte in haar opening de actualiteit van het onderwerp en plaatste het ook in zijn historische context. Depressie kan evolutionair gezien functioneel zijn: het zorgt voor beter nadenken. Verschillende talentvolle mensen leden waarschijnlijk aan depressie. Darwin ontdekte dat de duisternis leidt naar wat heilzaam is, en dat een vlucht in werk vruchtbaar kan zijn.

Jos Dirkx kwam in de eerste lezing met een helder verhaal, maatschappijkritisch, met humor en scherpte. De WHO voorspelt dat depressie in 2020 de belangrijkste (psychische) ziekte zal zijn in het Westen; Trudy Dehue noemt het een depressie-epidemie, waarin de farmaceutische industrie en behoefte van hulpverleners aan een etiket een voorname rol spelen. Dirkx sprak kritisch over de steeds wisselende DSM-criteria en -classificaties. Bij de huidige hoge eisen en beperkte frustratietolerantie had iedereen hoogbegaafd kunnen zijn als hij niet last had gehad van dyslexie of ADHD. Er wordt onder- en overgediagnosticeerd, verschillende behandelingen werken niet afdoende, suïcide neemt toe. De psychoanalyse ziet depressie als emotionele en relationele aandoening. Dirkx haalde onderzoek van Sidney Blatt aan over de anaclitische en introjectieve depressie. Bij de eerste vorm gaat het over minder ontwikkelde objectrelaties, waarbij iemand de paranoïde-schizoïde positie inneemt en afhankelijk is van anderen voor narcistische gratificatie. Een steunende behandeling is dan effectief. Bij de tweede, zelfkritische vorm gaat het om de depressieve positie, meer geïntegreerde objectrelaties, en thema's als schuld en streng geweten. Dan is een explorerende behandeling aangewezen.

Vervolgens plaatste Marc Hebbrecht Freuds *Rouw en melancholie* in de actualiteit: een interessant verhaal, met veel informatie en voorbeelden. Freud zag melancholie als een psychotische depressie met schuldwanen, en rouw als normale reactie op verlies van een persoon of abstractie. Rouwarbeid

is een vorm van realiteitstoetsing, aanvaarden van het verlies, en terugtrekking van de liefde. De zelfverwijten bij melancholie zijn eigenlijk verwijten jegens het verloren liefdesobject. De relatie met het verloren object was een narcistische, waardoor nu een zelf-object verloren is gegaan. Hebbrecht plaatst kanttekeningen bij de tekst van Freud: is ambivalentie beperkt tot melancholie en is rouw voorbijgaand? Geslaagde rouw is genuanceerd en bevat een interne dialoog met de ander. Iemand bereikt de depressieve positie met het besef dat hij voor altijd gescheiden is van de geliefde, aan wie hij toch waarde kan hechten. Verder haalde Hebbrecht een onderzoek naar Holocaustslachtoffers aan. Er kon niet gesproken worden over de verliezen, en het trauma werd doorgegeven. Ten slotte beschreef hij een therapieproces waarin de therapeut de projectie van het bevroren beeld van de verloren erover en het verdriet over een verlies eerder voelde dan de patiënte. Steunende factoren in therapie zijn het verdragen van het infantiele deel en coachen van het volwassen deel.

Catrien Spaans gaf een toegankelijke, helder gestructureerde lezing over depressie bij kinderen en adolescenten. Ze startte met een vignette over een adolescent die zich te veel aanpaste aan de overgebleven ouder. Kinderen kunnen pathologische rouw ontwikkelen als de overgebleven ouder zelf niet kan rouwen. Ook echtscheiding — verlies van het ouderlijk koppel en fantasie over schuld aan de breuk — kan depressie veroorzaken. Daarna gaf Spaans een overzicht van factoren die een rol spelen bij depressie: ineffectieve copingstrategieën bij het kind, zoals terugtrekken en fantaseren; irreële verwachtingen bij ouders van een kind; ouders die hun zelfkritische stijl overbrengen op hun kind; negatief zelfgevoel bij het kind door niet-responsieve ouders; te weinig onderscheid tussen ouder en kind met de kans op *false-self*-ontwikkeling; tekortschietende affectregulatie bij het kind door intrusieve of overstimulerende ouders. Ze besprak verder comorbiditeit en het ver-

schil in symptomen bij kinderen en adolescenten.

Na de pauze besprak Nelleke Nicolai de rol van schaamte en schuld bij depressie na trauma's, in een interessante en aangrijpende lezing. Uit onderzoek bleek dat mensen met dysthymie en depressie eerder een traumatische ervaring ondergingen. Onveilige gehechtheid, ernstige interpersoonlijke angst en internaliserende afweer spelen een rol. Nicolai beschreef een casus waarin sprake is van seksueel misbruik en schaamte bij het in de spiegel kijken. Er is een woordeloos, naar gevoel aanwezig, en de ervaring van verbroekeling van het zelf. Het bleek over Virginia Woolf te gaan, die schrijven en verbeelding als kuur gebruikte. Schaamte speelt een belangrijke rol bij het in stand houden van symptomen. Het gaat om de beleving van een veroordelende ander, en raakt aan gevoelens over wie je bent. Schaamte ontstaat vroeg, als er niet of verkeerd wordt gespiegeld. Een verinnerlijkt negatief zelfbeeld ontdoet het zelf van bescherming. Er is identificatie met een agressor, of overnemen van onverwerkte schaamte en schuld van de ouder, wat leidt tot een destructieve innerlijke dialoog. Het enige dat helpt is erkenning en empathie. Jan van de Sande besprak op humoristische wijze en met veel zelfspot depressie bij de ouder wordende mens, met zaken als (lichamelijk) verval, verandering, ontwikkeling en rijpheid. Men moet zich aanpassen aan de veranderingen van het lichaam, maar de fantasie blijft. De impact van lichamelijke klachten wordt vaak onderschat. Er zijn allerlei vormen van krenking: lichamen aftakelen, maar ook afscheid van activiteiten, verlies van autonomie. Belangrijk voor senioren is het in stand houden van lichamelijke gezondheid en een zinvolle invulling van de resterende tijd. Er ontstaat een nieuwe strijd tussen autonomie en verbondenheid: onafhankelijkheid bewaren versus gekoesterd en verzorgd worden.

Maarten van Buuren sprak als ervaringsdeskundige, al voelde het in zijn woorden als 'zijn hemd omhoog moeten doen voor

een collegezaal, wat hem overkwam als student toen hij een allergietest deed. In zijn depressieve perioden had hij het gevoel in een stomp te zitten, hij kon de buitenwereld en zichzelf daarin bezig zien, maar er geen connectie mee maken. Hij maakte een vergelijking met een elektriciteitscentrale en de spanning op de kabels, als affectieve energie die vanuit jezelf over en weer naar anderen stroomt. Bij hem is die energie haperend, en bij depressie zit het netwerk zonder spanning, en krijgt hij geen energie van anderen. Er valt een dimensie weg, waardoor hij niet kan zeggen of hij iets lekker vindt of van iemand houdt. Ten slotte benoemde Van Buuren het vermogen te geloven of lief te hebben als belangrijk, en afwezigheid daarvan maakt kwetsbaar voor depressie. Het moment dat hij zijn geloof verloor als puber was heel heftig.

Werken met/in groepen [2]

Verslag van

.....
 vvPT-workshop Psychoanalytische groeps-
 psychotherapie [Kortenbergh, 25 november
 2011]

RONNY VANDERMEEREN

Een jaar geleden deed ik verslag van de eerste activiteit georganiseerd door de nieuwe Sectie Groep binnen de Vlaamse Vereniging voor Psychoanalytische Therapie (vvPT). Die eerste workshop bleef beperkt tot een korte leerervaring waarbij meerdere interessante thema's voorbijkwamen maar ook weer al te vlug uit de aandacht verdwenen. De hoop bestond dus dat er bij een nieuw initiatief tot een duidelijkere focus zou worden gekomen.

Met het dertigtal deelnemers leek mij de opkomst vergelijkbaar met die van vorig jaar. Dat is wat teleurstellend aangezien er in de klinische sector vermoedelijk een veelvoud aan psychologen en/of psychiaters, al

dan niet met psychoanalytische opleiding, werken met groepen. Dat de interesse voor het werken met groepen nochtans groot is, bleek op de succesvolle vvPT-studiedag in 2009. Vanwaar dan de relatief beperkte opkomst voor deze workshop? Zijn dit te verwachten groei pijnen van een nieuw initiatief? Of laten groepstherapeuten zich moeilijker overhalen voor methodieken die meer eigen inbreng vergen?

Na de eerste workshop vorig jaar hoorde ik van verschillende deelnemers dat zij een meer theoretische inleiding gemist hadden bij de beknopte groepservaring. Deze keer werd hierin wel voorzien. Jaak Le Roy opende de dag met een vakkundig verzorgde vlucht over het groepstherapeutische landschap. Hij hanteerde hierbij vooral het groep-als-geheel-perspectief, waarbinnen iedere uiting die in groep wordt gebracht, begrepen wordt in zijn relatie met een ander of met de groep, maar ook als iets van de ander of van de hele groep of omgeving. Voor Le Roy is dit perspectief niet alleen wenselijk maar zelfs onontkoombaar. Hij verwees daarbij meermaals naar het werk van Bion, die sprak over een 'emotional storm' om te benoemen wat er zich voordoet wanneer mensen met elkaar in contact komen. Bion liet zelf in het midden of dit een storm van liefhebben dan wel haten is. Hinshelwood werkte dit verder uit in de dubbele dynamiek tussen enerzijds de hunkering naar een ontmoeting met een ander en anderzijds de weerstand tegen de verstoring die deze ontmoeting telkens in de innerlijke wereld teweegbrengt. Als groepstherapeut dient men te beseffen dat een groep uitnodigen inhoudt dat men de deelnemers in een emotionele storm plaatst waarin men volgens Le Roy ook zelf zal worden geliefd en gehaat, en zelf zal liefhebben en haten. Le Roy verwees meermaals naar het recente werk van Garland (2010) om te benadrukken hoe het deel worden van een groep diverse processen op gang brengt. Le Roy gaf vanuit klassiekers als Lewin, Bion, Ezriel, Whitaker & Lieberman, en Foulkes een kort overzicht van de setting,